

Cserháthalápy Halápy Gábor

Dumasztótár – 7200 közhely, hogy bárkivel, bármiről, bárhol folyamatosan tudj beszélni

Budapest: Tinta Könyvkiadó 2025. 268 p.

ISBN 978-963-409-471-5

KARMACSI ZOLTÁN¹

Életében legalább egyszer mindenki került már olyan helyzetbe, hogy érezte, jó lenne valami olyasmit mondani, ami tovább viszi a beszélgetést, de nem tudta, mit mondjon; vagy olyan beszédhelyzetben találta magát, melyhez nem igazán tudott hozzászólni. Az ilyen esetekben nyújthat segítséget Cserháthalápy Halápy Gábor *Dumasztótára*, melyben olyan közhelyeket találunk, szám szerint 7200 tételt, amelyek segítségével az élet számtalan helyzetében, témájában tudunk bárkivel, bárhol, bármiről gördülékenyen beszélgetni. Vagy netalán csak egy frappáns lezárást szeretnénk a beszélgetés végére? Ehhez szintén kiválóan alkalmas segítséget nyújthat ez a munka. S hogy miért állják meg helyüket az ajánlott közhelyek? Arra maga a szerző adja meg a választ: „mindnek komoly igazságtartalma van, sőt okosság is van a közhelyekben”.

Az előszóban a szokásos bevezető helyett egy interjút találhatunk a szerzővel, melynek keretében sok kulisszatitokra fény derül. Elsődlegesen megpróbálja tisztázni a közhely fogalmát, mely valljuk be őszintén, nem is olyan egyszerű. Ehhez segítségül hívja az angol nyelvet is, ahol kliséként (chlise) említik az olyan kifejezéseket, melyeket előre gyártott sablonként használnak beszélgetésekben. Az angolban sok ilyen van, többek között nagyon gyakoriak a sablonok a „kötelező” időjárásról való beszélgetésekben. A *Magyar értelmező kéziszótár* (ÉKsz.²) a *közhely* kifejezésnek két jelentését adja meg, ezek közül az első ez: „Közismert, újat nem mondó kifejezés, megállapítás.” Vagyis a *klisé* nem teljesen azonos a *közhely*

¹ DR. KARMACSI ZOLTÁN PHD
docens

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék, Beregszász
egyetemi adjunktus

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Tanító- és Óvóképző Intézet, Eger
karmacsi.zoltan@kmf.org.ua

fogalmával, de mindkét fogalom esetében egy széles körben elterjedt, sokak által ismert nyelvi elemről van szó.

Az előszóban a gyűjtés mikéntjéről is sokat elárul a szerző: az elmúlt száz évben napvilágot látott sajtótermékekből gyűjtötte össze a szótár anyagát, az internet segítségével. Azokat a mondatokat gyűjtötte ki, melyekre a közhely megállapítás vonatkozott. A gyűjtés közepette feltűnő volt, hogy egyes napjainkban is használatos közhelyek már száz évvel ezelőtt is jelen voltak a sajtótermékekben, s jelentésük sem sokban tért el. Ilyen közhelyek például *A pénz nem boldogít; A tudás hatalom; Ép testben, ép lélek; Nyelvében él a nemzet* – vagyis *Nincs új a nap alatt*. A közhelyek népszerűsége, korokon átívelő megmaradása talán abban keresendő, hogy ezek mögött sok esetben komoly életbölcsségek húzódnak meg. Ugyanakkor a túlzott használat súlytalanná, kopottá, elnyúzottá teszi/tette őket.

A gyűjtemény 315 fogalomkörbe, vagyis tematikus csoportba sorolva tárgyalja az összegyűjtött közhelyeket. A könnyebb kereshetőség kedvéért a fogalomkörök alfabetikus sorrendben követik egymást, így a „nagy dumásoknak” nem kell sokáig keresgélni az egy-egy témakörhöz illő legjobb beszédfordulatokat. A választott témakörök átszövik az egész emberi kommunikációs repertoárt, vagyis mindent, amiről csak két ember egymás között beszélgetni hajlandó a mindennapi kommunikációban.

Nézzünk egy példát!

A modern társadalom egyik mozgatórugója a pénz, melyről tudjuk, hogy a *pénznek forognia kell*, mert csak így tudunk *mindenből pénzt csinálni*. S manapság *minden csak pénz kérdése*. Viszont a pénzért meg kell dolgozni. De *aki dolgozik, nem ér rá pénzt keresni*. Ennek ellenére *a munka nem szégyen*, hiszen *a munka nemesít*. *S a holnapi kenyérért meg kell dolgozni*, ha nem akarunk éhen halni. Ezért is kérünk az *uniós árak mellé uniós béreket*, hogy nem *a szegénységi küszöb körüli bérekből* kelljen pénz csinálni.

A fentebbi „kis dumában” a dőlttel jelölt részek, a szótár három témaköréből (*pénz, munka, bér*) felhasznált közhelyek teszik szemléletessé, hogy mire is jó ez a kis szótár. De olyan témakörökkel is találkozunk, melyek napjainkban is aktuálpolitikai vonzattal rendelkeznek, mint például a *nemzet, Magyarország, demokrácia*, vagy korábbi politikai irányvonalak mentén (*szocializmus*) realizálhatjuk gondolatainkat. A *sport* – a politika után ez az a témakör, amelyhez mindenki ért – az egyik legterjedelmesebb témakör, háromoldalnyi. S ha ehhez még hozzávesszük, hogy a *labdarúgás* témakör külön bő két oldal, akkor a „mindenki is ért hozzá” megállapítás teljesen helytálló. A jelenkorban újra szebb napjait élő labdarúgás esetében ilyen közhelyekkel találkozhatunk: *A focihoz mindenki ért., A fociban nincs könnyű ellenfél., Gól nélkül nincs győzelem., Lövésből lesz a gól., Egész Magyarország futball-lázban ég. Magyar foci nincs Fradi nélkül.* stb., ezek már az Aranycsapat idejében is megállták helyüket,

egyesek éppen az idő tájt születtek. Hasonló nagy terjedelmű témakörök még előfordulnak, például a *munka*, amely négyoldalnyi.

A Dumasztár a *művészet, költészet, festészet, zene, konyhaművészet* stb. témakörökben is segítségünkre lehet, ha éppen olyan társaságban vagyunk, ahol ilyen érdeklődésű emberek beszélgetnek. *A jó zenész minden nyelven tud*, hiszen *a zene nem ismer határokat, a zene híd a kultúrák között* is; vagyis ezen közhelyekkel már olyan kapcsolódási pontot tudunk létesíteni a beszédközösséggel a *zene* témakörében, melynél alapvető hozzáadott értékeink lesznek a kommunikációhoz, s eleget teszünk a grice-i relevancia maximájának is.

Olyan témakörökkel is találkozunk, melyek általánosságban segítik a relevancia kielégítését, azaz több beszédsszituációban, több kommunikációs témakör esetében is hasznosak lehetnek. Például a *tévedés* témakörben szereplő *Tévedni emberi dolog*. közhely minden olyan szituációban megállja a helyét – legyen az sport, tudomány, vallás, kereskedelem, munka stb. –, ahol egy elhibázott döntés mentén konfliktushelyzet jelentkezik, s ennek első lépéseként elismerjük hibánkat, vagy megnyugtatólag teszünk megállapítást mások hibázása esetén, jelezvén felőlük: nincs gond. Hasonlóak a *semmi* témakörben található közhelyek is: *Semmi közöm hozzá.*, *Semmi esetre sem.*, *Aggodalomra semmi ok.*, *Vagy jót, vagy semmit.*, ezek szintén többféle beszédsszituációban nyújthatnak továbblépési lehetőséget.

A Dumasztár nem csupán egyszerű közhelygyűjtemény, hanem értékes anyagot találhatunk benne az oktatás kiegészítéséhez is, melyet különösen a gyakorlati foglalkozások, az önálló tevékenységek keretében hasznosíthat tanár és diák egyaránt. Haszonnal lehet alkalmazni a frazeológia oktatása során, hiszen a szótárban 204 közmondással (*Gyakorlat teszi a mestert.*), 82 közmondásváltozattal (*Hibát csak az nem követ el, aki nem dolgozik.*), 13 közmondásparódiával (*Aki ár-t mond, mondjon bér-t is.*), 202 szállóigével [*A nyelv megelőzi a gondolkodást.* (Vigotszkij)], 72 szállóigaváltozattal [*Az vagy nekem, mint rabnak a fegyőr.* (William Shakespeare)] találkozhatunk. De a többi közhely közül is számos szépen beillik a szokványos kifejezőmódok kategóriába. A különböző korokban megjelenő közhelyek a frazeológiában (a közhellyé vált szállóigék, közmondások, szokványos kifejezőmódok stb.) pedig jól szemléltetik, hogy a frazeológiai kategóriák nem köbe vésett alakulatok, hiszen például egy-egy szállóige vagy szállóigeváltozat manapság már megtalálható a graffitik, a pólófeliratok stb. között, melyek a hagyományos frazeológiai egységek mellett jelentek meg új kategóriákként. Például: *Ha már nyúl, legyen kövér.*, *Ha mi magunk között veszekszünk, van egy nevető harmadik is.*, *Keresd a nőt, ha a bajok végére akarsz járni.*

A Dumasztár azoknak is segítséget kínál, akik gyakran érzik úgy, hogy ők ehhez a témához nem értenek, így nem is tudnak nagyon mit hozzátenni. Viszont ezen közhelyek némelyikével már relevánsan tudják majd tovább görgetni a beszédsszituáció

kerekét, s nem kell a kínos csendbe burkolózniuk. De még a „nagydumások” is fejleszthetik ismereteiket a *Dumaszótár* által, így még „menőbbé”, szemléletesebbé téve megszólalásukat, jártasabbnak tűnve az adott beszédtemákban.

Ezen túl a könyv – ahogy a szerző mondja az előszóban – mindazoknak élményt nyújt, „akik imádják a magyar nyelvet. Akik szeretnek rácsodálkozni egy-egy frapáns nyelvi leleményre. Ők lesznek a *Dumaszótár* kedvelői, mert ők tudják, hogy a szavaknak roppant ereje van, még akkor is, ha közhellyé állnak össze”.

Irodalom

ÉKsz.2: Pusztai Ferenc (főszerk.) (2003). *Magyar értelmező kéziszótár*. 2., átdolgozott kiadás. Budapest: Akadémiai Kiadó.